

Haso Popara

**NEKOLIKO NOVIH PODATAKA O VISOČANINU
OSMAN-EF. ŠUGLIJI, SINU AHMEDOVU**
- Prilog izučavanju književnosti Bošnjaka
na orijentalnim jezicima -

Sažetak

U ovome radu predstavljeno je nekoliko novih podataka o biografiji i književnom radu na orijentalnim jezicima Visočanina Osman-ef. Šuglije, sina Ahmedova, šejha kadirijskog tarikata, muderrisa, hatiba, vaiza, pjesnika, pisca, kroničara, kaligrafa, prepisivača i prevodioca, koji je rođen u Visokom prije 1645., a živio i radio u Sarajevu sve do svoje smrti 15. muharrema 1127./21. januara 1715. godine. Rad je urađen na osnovu dvaju rukopisa koji se čuvaju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu (R-1357 i R-586), jednog autografa koji se čuva u Historijskom arhivu Sarajevo (R-456), kopije Drnišlijina *Zbornika bosanskih memorijala* koji se čuva u Orijentalnom institutu u Sarajevu i bilješkama u četvrtom i petom svesku Kadićeve hronike (*Tārīḥ-i Enverī*). Na osnovu gore navedenih izvora sa sigurnošću se može tvrditi da je Visočanin Osman-ef. Šugli bio jedan od plodnijih bosanskih pisaca na orijentalnim jezicima u drugoj polovini 17. i na početku 18. stoljeća.

Ključne riječi: Osman, Šugli, Ahmed, Visočanin, šejh, muderris, hatib, pjesnik, kaligraf, prepisivač, kroničar, prevodilac, Pendnāma, Gulistān, Nādiriyāt, Šurūt, mu‘īd, autograf.

1. Uvod

Osman-ef. Šugli,¹ šejh kadirijskog tarikata, muderris, hatib, vaiz, pjesnik, kroničar, kaligraf, prepisivač i prevodilac, rođen je u Visokom a živio i djelovao u Sarajevu u drugoj polovini 17. i početkom 18. stoljeća. Prema tome, bio je savremenik plejade naših znamenitih alima: šejha Ibrahima Bistrigije,

---

1 Sam se potpisivao kao ‘Utmān ibn Aḥmad al-Wisoqī, ‘Utmān Šuglī, ‘Utmān aš-šayḥ al-Qādirī ili samo Šuglī, a u dosadašnjim radovima navoden je kao Šejh Osman efendija Šugli, Šejh Osman Šuglevi ili samo Šugli, Šuglija ili Šuglevija. Po svoj prilici nadimak *Šugli(ja)* u značenju: jako zauzet, preokupiran, vriedan, marljiv, radin, revan, prilježan, radiša, izveden je iz infinitiva arapskog glagola شَغَلَ - يَشْغَلُ (v. Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 1977, str. 744).

šejha Hasana Kaimije, šejha Sejjida Abdulfettaha, šejha Ahmeda Kerimzadea, Sabita Užičanina, hadži Huseina Muzaferije, Abdulkerima Miri-zadea, Mehmeda Kurevija, Abdullaha Drnišlije, Mehmeda Šehrije, Rešida Bošnjaka, Zekerijaa Sukkerija i niza drugih ličnosti koje su predstavljale intelektualnu elitu ondašnjeg Sarajeva. Iako je bio veoma ugledna i aktivna ličnost te jedan od plodnijih pisaca u Sarajevu onoga vremena, njemu u našoj stručnoj literaturi, sve do danas, nije posvećen nijedan zaseban rad. Kada bi se na jednom mjestu sabralo sve što je o njemu napisano i objavljeno, moglo bi stati na manje od dvije stranice teksta.² Ukratko, dosadašnji radovi o Osman-ef. Šugliji pružaju sljedeće informacije: da je bio učenik i murid šejha Ibrahima Bistrigije, da je autor jednog kronograma i nekoliko stihova na turskom jeziku,³ da je bio šejh Gaziler tekije, da je dozvolu (*idžazet*) za obavljane šejhovske dužnosti dobio od Šerifa efendije, šejha Tophane u Istanbulu, da je početkom 18. stoljeća bio hatib i predavač (*ders-i 'āmm*)⁴ u Ali-pašinoj džamiji u Sarajevu, da je za svaku od tih službi dobijao po 10 akči dnevne plaće, da je imao svoju *medžmu'u* u kojoj je bilježio značajnije događaje, da se njome služio Abdullah Drnišlija, koji je u svome Zborniku prepisao nekoliko njegovih imzi, uključujući i jedan arzuhal koji je ovaj, ispred uglednih Sarajlija poslao na Visoku Portu s molbom da se u Sarajevu podigne nova tvrđava, da njegova *medžmu'a* do danas nije pronađena, da je po jednom zapisu Abdullaha Drnišlije, umro 15. muharrema 1127/21. januara 1715. godine, da je iza sebe ostavio sinove Numana i Abdullaha i kćerku Merjem, koja je 1182/1768. godine za Ali-pašinu džamiju ostavila jedan novčani vakuf u iznosu od 130 groša, te da su njegovi potomci⁵ u dvije kuće u Ali-pašinoj mahali živjeli još u

2 Vidi: Ahmed Mehmedović, *Leksikon naše uleme*, rukopis.

3 Vidi: Sejfudin Fehmija ef. Kemura, "Javne muslimanske građevine u Sarajevu" (dalje: Kemura, *JMG...o. c.*), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, oktobar-decembar 1908, str. 482; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine I* (dalje: Mujezinović, *IE...o. c.*), Sarajevo, 1974, str. 22; Dr Lamija Hadži-osmanović - Salih Trako, *Tragom poezije bosanskohercegovačkih muslimana na turskom jeziku* (dalje: Hadžiosmanović - Trako, *TP...o. c.*), Sarajevo, 1985, str.107 i 109.

4 Pod izrazom *ders-i 'āmm* ovdje se ne podrazumijeva propovijed ili vaz u današnjem smislu, nego redovna javna tribina u džamiji, na kojoj je muderris odraslima držao predavanja iz najrazličitijih oblasti: tefsira, hadisa, fikha, akaida, itd., najčešće po nekom poznatom djelu iz te oblasti. Također, treba napomenuti da su ovakvim predavanjima često prisustvovali i ugledniji građani koji nisu samo slušali muderrisova predavanja već i aktivno učestvovali u diskusiji o najrazličitijim pitanjima svakodnevnog života.

5 U svome *Nekrologiju umrlih muslimana Sarajeva 1318/1900. - 1323/1905.* godine (autograf rukopisa br. R-7149 nalazi se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci) imam džamije u mahali Mokro-zade (Čebedžijama) Mustafa Abaz (umro 1906), zabilježio je smrt sljedećih Šuglija, najvjerovatnije, dalekih Osman-ef. potomaka:

drugoj polovini 19. stoljeća.⁶ U dosadašnjim stručnim radovima informacije o Osman-ef. Šugliji su toliko štire da se, recimo, nigdje ne navodi ime njegova oca, odakle je porijeklom niti kada je približno rođen.

Danas, kada su gotovo svi orijentalni rukopisi Gazi Husrev-begove biblioteke, Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine i Histo-rijskog arhiva Sarajevo kataloški obrađeni, našoj kulturnoj javnosti možemo ponuditi nekoliko sasvim novih biografskih podataka o Osman-ef. Šugliji, njegovom književnom radu i, po prvi put, prezentirati jedan rukopis s dva njegova autografa i dva rukopisa u prepisu s mnoštvom njegovih stihova i vlastoručnih bilješki i komentara.

2. Osman-ef. Šugli kao pjesnik

Prije nego što predemo na predstavljanje novih podataka o Osman-ef. Šugliji, treba napomenuti da je na njega, kao pjesnika, prvi skrenuo pažnju Sejfudin Kemura, prije nešto više od stotinu godina. On je u svome radu o Carevoj džamiji u Sarajevu⁷, u prijevodu na bosanskom jeziku, donio kronogram koji je, povodom smrti sarajevskog muftije i šejha halvetijskog tarikata Ibrahim-ef. Bistrigije 1075/1665. godine, *spjevao njegov murid i učenik Sarajlija šejh Osman-efendija Šuglija*. Isti kronogram, u originalu na turskom i u prijevodu na bosanskom jeziku, kasnije je donio i Mehmed Mujezinović.⁸

- شوغليه سيفو زوجه سي وفاة اولدي محرّم الحرامك سكرنجي دو شنبه كون في سنه 1321
- *Žena Šuglije Sejfa umrla je u ponedjeljak, 8. muharrema 1321/6. aprila 1903. godine* (v. fol. 31b).

- شوغليك منلا صالحك زوجه سي وفاة اولدي ذي الحجه نك يگرمي ايكنجي چهارشنبه كون سنه 1321
- *Žena Šuglić mula Saliha umrla je u srijedu, 22. zu-l-hidždžeta 1321/12. marta 1904. godine* (v. fol. 42b).

- شغلبيه سيفينك كريمه سي وفاة اولدي جمادى الأولينك يگرمي التتجي دوشنبه كون في سنه 1322
- *Kćerka Šuglije Sejfa umrla je u ponedjeljak, 26. džumade-l-evvela 1322/9. avgusta 1904. godine* (v. fol. 48a).

6 Vidi: Šejh Sejfudin Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobi* (dalje: Kemura, *SDŽ...o. c.*), Sarajevo, 1913, str. 273-275; Alija Bejtić, "Pjesnik Sabit Alauddin Užičanin kao sarajevski kadija i bosanski mulla" (dalje: Bejtić, *PSAU...o. c.*), *Anali GHB*, Knjiga II-III, Sarajevo, 1976, str. 15-16 i "Sarajlija Abdullah Drnišlija i njegov Zbornik bosanskih memorijala" (dalje: Bejtić, *SAD...o. c.*) 1672-1719, *Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*, Knjiga LV, Sarajevo, 1977, str. 239 i Hamdija Kreševljaković, *Izabrana djela III* (dalje: Kreševljaković, *ID...o. c.*), Sarajevo, 1991, str. 210.

7 Kemura, *JMG...o. c.*, str. 482;

8 Mujezinović, *IE...o. c.*, str. 22.

Budući da su to prvi i, dosada, najstariji poznati stihovi Osman-ef. Šugli-je, donosimo ih u originalu na turskom⁹ i u Mujezinovićevu prijevodu na bosanskom jeziku:

نور نوران اولان شيخ عزيزم بستريغي
اولياء الله ايله ايتدي ضيافت اكلادم

ضيافت عزمنه ايتدي بكا جمله جهان
شغلوي والله بنده معلم ايچون اغلام
سنه 1075

*Svjetionik, moj cijenjeni šejh, Bistrigija,
Saznadoh da je prispio na gozbu bogougodnika.
Kada se odlučio za ovu gozbu, zaplakao je cijeli svijet,
I ja, ropče Šuglevija, bogami plačem za svojim učiteljem.
Godina 1075.¹⁰*

Iz gore navedenog kronograma nedvosmisleno se vidi da je Osman-ef. Šugli bio murid i učenik šejha Ibrahima Bistrigije.¹¹ Činjenica da je već tada

9 Mujezinović je, kako navodi, tekst kronograma na turskom jeziku preuzeo od Kemure, a Kemura ne navodi odakle ga je on preuzeo. Mi smo ga pronašli još i kod Kadića (v. *Tārāh-i Enverī, IV*, str. 167) i poređenjem utvrdili neznatne razlike. Kod Kadića je انور , a kod Mujezinovića نور نوران , kod Kadića je شيخ , a kod Mujezinovića شيخ , kod Kadića je بكا , a kod Mujezinovića بكا .

10 U vezi s tačnim datumom, mjesecom i godinom Bistrigijine smrti, Mujezinović piše: *Sačuvani kronogrami o Bistrigiji, čije tekstove smo naprijed donijeli, kako vidimo, razlikuju se u pogledu datuma njegove smrti. Ploča na turbetu datirana je h. 1069 (1658/59), dok nam ona četiri natpisa u pjesmi daju h. 1075 (1664/65) godinu. Bašagić je, pak, odnekud zabilježio, a za njim su se povelili i drugi, da je Bistrigija umro 1070 (1659/60) godine. Međutim, analizirajući spomenute natpise, dolazimo do zaključka da je Bistrigija umro 1075, i to u mjesecu redžepu navedene godine, odnosno između 18. I i 16. II 1665. godine n. ere.* (v. Mujezinović, *IE...o. c.*, str. 23). Tačan datum Bistrigijine smrti, u *ponedjeljak prije podne, 9. redžeba (1075)*, što odgovara 26. januaru 1665. godine, zabilježio je Kadić (v. *Tarih-i Enveri, IV*, str. 167). Zato ćemo u cjelosti citirati njegovu bilješku u originalu na turskom jeziku koja glasi:

شهر مزبورده غازي عيسى بك زاده محمد بك بستريق سمتمده كندي ناميله موسوم محله ده بنا ايلديكي جامع شريفي
حرمنك قبله طرفنده بستريقي شيخ ومفتي ابراهيم افنديك انشا ايلديكي تكيه ده ايكن ماه رجبك طقوزنجي بازار
ايرتسي كوني اوكله دن اول ارتحال دار بقا ايديوب حنكار جامع شريفناك مناره سي طرفنده كي مزار ستانده تريبه
مخصوصه ده مدفوندر .

11 Na osnovu ovoga možemo pretpostaviti da je Osman-ef. Šugli u početku bio sljedbenik halvetijskog derviškog reda. Međutim, kasnije se nedvosmisleno izjašnjavao kao šejh kadirijskog reda. To se najbolje vidi iz njegova potpisa *Osman, kadirijski šejh* (عثمان الشيخ) ispod jednog stiha na arapskom jeziku:

وما الدنيا إلا بلعة للعباد وزاد لهم إلى المعاد

Ovaj svijet je samo gutljaj za robove

I njihova opskrba do Sudnjeg dana.

(v. *Drnišlijin zbornik bosanskih memorijala*, fol. 50a).

(1075/1665) bio vješt, ne samo u pisanju stihova na turskom jeziku nego i u izražavanju godina pomoću brojčane vrijednosti slova arapskog alfabeta¹², govori da je u vrijeme pisanja kronograma Osman-ef. Šugli morao imati najmanje 20 godina. Otuda se sa sigurnošću može zaključiti da je rođen prije 1645. godine i da je mogao zapamtiti boravak Evlije Čelebije u Sarajevu 1660. godine. Svojom rukom je najmanje dva puta napisao da je sin Ahmedov i da je po porijeklu Visočanin. O tome će kasnije biti više riječi. Budući da je pisao na arapskom, turskom i perzijskom jeziku i da je dozvolu (*idžazet*) za obavljanje šejhovske dužnosti dobio od Šerif-efendije, šejha Tophane u Istanbulu¹³, sa sigurnošću se može tvrditi da je pored školovanja u Bosni, najvjerovatnije u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu, bar neko vrijeme proveo na školovanju u Istanbulu.

Pored gore spomenutog kronograma, kod nas je, dosada, objavljeno još nekoliko Šuglijevih stihova *koji pokazuju da je stvaralac i drugog pjesničkog žanra i da je bio misaon pjesnik*. U prvom stihu Šugli opisuje opustošeno Sarajevo poslije provale Eugena Savojskog (1697), u drugom i trećem stanje u Bosni i Osmanskom carstvu uopće, a u naredna tri se žali kako je teško naći pravog i iskrenog prijatelja. Stihove donosimo u originalu na turskom i u prijevodu na bosanskom jeziku:

بوسنه سراييء حقه دوتوپ يوز دعاده در
جامعلري مساجدي ايتام سواده در¹⁴

*Sarajevo je u molitvi okrenulo Bogu lice,
Njegove džamije i mesdžidi su prave sirotice!*¹⁵

12 Godina kronograma sadržana je u riječima اِغْلَدِم (*Ağladım*), čiji zbir brojčane vrijednosti slova iznosi 1075 ($a = 1 + ğ = 1000 + 1 = 30 + d = 4 + m = 40$). Ukupno 1075/1664-65).

13 Bejtić, *PSAU...o. c.*, str. 15-16.

14 Original na turskom jeziku preuzet je s kopije Drmišlijina *Zbornika bosanskih memorijala* fol. 50. Zbornik se čuva u Orijentalnom institutu u Sarajevu. Zahvaljujemo se dr. Aladinu Husiću na ustupljenoj kopiji 5 folija na kojima se nalazi nekoliko Šuglijevih imzi i dva arzuhala.

15 Prijevod Alije Bejtića (v. *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga IV, Sarajevo 1976, str. 181). Prema jednom dokumentu sarajevskog suda, sačinjenom 1112/1700. godine na zahtjev bosanskog valije Kōse Halil-paše, u katastrofi Sarajeva 1697. godine izgorjele su gotovo sve džamije, a njihovi vakufi uništeni (v. Zejnil Fajić, "Stanje sakralnih i prosvjetnih objekata u Sarajevu razorenih za vrijeme provale Eugena Savojskog", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga VII-VIII, Sarajevo, 1982, str. 89 - 108 i Salih Sidki Hadžihuseinović, Muvekkit, *Povijest Bosne 1*, s turskog preveli Abdulah Polimac..., El-Kalem, Sarajevo, 1999, str. 434 - 439). *Sačuvane su i tri savremene pjesme na turskom jeziku o ovoj katastrofi... Po njima, iz grada je odvedeno deset hiljada zarobljenika među kojima je bilo i mnogo djevojaka* (v. Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima* / dalje: Šabanović, *Književnost...o. c.*./, Sarajevo 1973, str. 384).

نه بر مردی هُنَرُوَر وار نه اَز حذرین بیلور اَز وار
نه بونده دورمغه طاقت نا کیتمک بر یره یر وار

*Niti ima neko savršeno učen
A ni iko ko bi njegovu vrijednost znao
Nema snage da bi se ovdje ostalo
A ni mjesta kuda bi se otišlo.*¹⁶

قنی نان ونمک حقیبن بیلاک یار یلان سویلر آنی هر کیم دیسه وار
اکر نان ونمک حقیبن بیلیدی محبت تا ابـد باقی قلیدی
کسیسنگ ایکی کون جان ودلن اوچنجی کون اولور اول سکا دشمن¹⁷

*Zar odan prijatelj postoji
Što so i hljeb cijeni
Laže ko kaže da ga je imao...
Kad bi neko cijeniti so i hljeb znao
Prijatelj bi trajno ostajao
Dan-dva je poneko prijatelj od srca
Treći dan postaje ti dušman.*¹⁸

- 16 Slična razočarenja doživjeli su i Šuglijevi savremenici šejh Hasan Kaimija, koji je pod pritiskom javnog mnijenja morao napustiti grad i odseliti se u Zvornik, gdje je ostao sve do smrti 1091/1680. godine i Rešid Mehmed-Bošnjak, kome su u katastrofi Sarajeva 24. oktobra 1697. godine, spaljeni kuća i sav pokretni i nepokretni imetak i koji u jednom pismu svoje stanje opisuje u sljedećim stihovima:

*Munja neumoljive sudbine sinu iznenada
Pa mi spali sav imetak, spali
Mi kuću i sve što imam.
Spaljena je i kuća tužnog Rešida Bošnjaka
Pa se sklonio na ognjištu tuge
I jadan i kukavan ostao bez hrane...
Hasura mu je postala ležaj,
A sklonište tlo mizerije.*

(v. Šabanović, *Književnost...o .c.*, str. 354-55 i 425-26).

- 17 Original na turskom jeziku pruzet od Kadića (v. *Tārīh-i Enverī*, V, str. 213). Osim kod Kadića, stihove smo pronašli i na prvom zaštitnom listu na str. a u rukopisu br. R-456 koji se čuva u Historijskom arhivu Sarajevo, a o kome će kasnije biti više govora. Upoređivanjem Kadićeva prijepisa i onoga u rukopisu br. R-456 ustanovili smo izvjesne razlike u pisanju pojedinih riječi. Tako kod Kadića stoji riječ حقیبن, a u rukopisu R-456 حَقِّقْ, kod Kadića riječ بیلیدی, a u rukopisu R-456 اولایدی i kod Kadića riječ کسیسنگ, a u rukopisu R-456 کی سوسک. Verzija koja se nalazi u rukopisu Historijskog arhiva Sarajevo je primarnija, jer je pisana rukom autora.
- 18 Prijevod: Hadžiosmanović - Trako, *TP...o .c.*, str.107 i 109.

Evo još jednog, dosada, nepoznatog Šuglijevog kronograma od 11 stihova,¹⁹ spjevanog u pohvalu hadži Muse Sarajlije²⁰ i njegovih sinova, povodom puštanju brade starijeg mu sina Mehmed-age:

ستایش نامه حاجی موسی وارسال
کردن لحيه فرزند بزرگوارش محمد اغا

ضیا و رونق اعیان این خاک او مرد محسن و اول قدر و الاک سخاوت مرد بی بیم و بی باک محادیم کرامی صاحب ادراک خدا امرینه دایم چست و چالاک الهی جمله سینی ایلہ بالاک رخنده چکدی بر خط سیهناک	سرایی حاجی موسی شهره دهر او عقل اول نیکحصلت ولایت اغنیانک سـروریدر بو حقنک لطفی آکا بس دکلمی مؤذب صالح و ساکن قموسی او قومق یازمق اوزره صبح ایلہ شام او فرزند کبیری محمد اغا
---	--

- 19 Tekst kronograma, ispisan rukom autora, nalazi se na zadnjem zaštitnom listu na strani *a* u rukopisu koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu pod br. R-1357. Rukopis je obrađen u četvrtom svesku *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Gazi Husrev-begove biblioteke (v. Fehim Nametak, IV, br. 3129, str. 385).
- 20 Riječ je o uglednom i bogatom sarajevskom trgovcu i dobrotvoru hadži Musau, sinu hadži Šahmanovu iz Šejh Ferruhove mahale, kasnije poznate i pod imenom *Abdesthana*, umro 1089/1678. godine. On je još za života ostavio dva novčana vakufa, jedan od 100.000 i drugi od 55.000 srebrnih akči i novac predao mutevelliji hadži Huseinu, sinu hadži Muzafferovu (muderris Gazi Husrev-begove medrese prije 1681. godine). Registracija vakufa na sarajevskom sudu obavljena je poslije njegove smrti 30. zu-l-kadeta 1094/20. novembra 1682. godine, uz saglasnost hadži Musaovih sinova hadži Ebu Bekra, Sulejmana i Mehmeda, sestara mu Have i Zakire i žene mu Umihane, koje je na sudu punomoćno zastupao (*vekil sābitu-l-vikāle*) Mustafa Čelebi, sin Mahmudov. Kako se iz teksta vakufnama vidi, sud je u potpunosti prihvatio vakifove odredbe: da mutevelija oba vakufa, uz dnevnu plaću od šest akči, bude spomenuti hadži Husein, sin hadži Muzafferov, a poslije njega onaj ko bude mujezin džamije u Šejh Ferruhovoj mahali, da se uvakufljeni novac, uz *murabeħu* od 11% godišnje, s čvrstim zalogom i jakim jamcem, daje u zajam, da mutevelija preostali godišnji prihod od prvog vakufa u iznosu od 7.840 akči čuva i od tih sredstava dovede vodu i podigne česmu ispred vakifove kuće. Vakif je odredio da se iz prihoda drugog vakufa imamu džamije Šejh Ferruhove mahale daje dnevna plaća u iznosu od dvije akče, s tim da svaki dan poslije akšam-namaža prouči suru *al-Mulk* (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) i sevabe pokloni pred dušu cijelog Muhammedovog ummeta, njegovu dušu i duše njegovih roditelja, da se mujezinima džamije daje dnevna plaća u iznosu od po četiri akče, s tim da svaki od njih u svojoj sedmici (najvjerovatnije dvojica mujezina koji su mujezinsku službu obavljali po sistemu: sedmicu jedan, a sedmicu drugi), svaki dan poslije podne i ikindije-namaža prouči po tri puta suru *al-Ihlās* (قُلْ هُوَ اللَّهُ... (أَخَذُ...)) i da sevabe poklone pred njegovu dušu i duše njegovih roditelja, da se mujezinima svaki dan daju još po dvije akče, s tim da svaki dan pored njegova kabura prouče suru *Yā-sīn* i sevabe poklone pred dušu poslanika Muhammeda, a. s., duše njegove porodice, ashaba, cijelog Muhammedova ummeta, vakifovu dušu i duše njegovih roditelja. Vakif je, također, odredio da se preostali godišnji prihod od drugog vakufa u iznosu od 1.080 akči čuva za potrebne popravke i prostirku džamije te da se od toga iznosa svake godine za 70 akči nabave po dvije *mukavve* (velike voštane svijeće) za osvjetljenje džamije... Zanimljivo je da je vakif za nazire oba vakufa odredio džematlije mahalske džamije. (Kopija vakufnama kod autora teksta).

ایدوپ ارسال لحيه اول ملك خوى او شاهين ديده اول چشم شهلاك
صلاح وحاليه معروف ومشهور معين ودستكير اوله افلاك
جمالي كل كبي كلسون آجلسون هميشه شاد اوله اولمايه غمناك
ديده تاريخي شغلي نا چار رخي زيبايه قوندي لحيهء پاك

1081

*Sarajlija hadži Musa, slava ovog vremena
Svjetlo i sjaj očiju, dolazeći znak praskozorja*

*Taj prvi racio, ta osoba svojstava krasnih,
Taj čovjek dobročinitelj, visoke vrijednosti,*

*Predvodnik je u vilajetu bogatih
Čovjek darežljivosti, bez straha i bojazni*

*Božije dobročinstvo njemu dovoljno je, zar nije?
Njegovi sinovi plemeniti, vlasnici spoznaje*

*Svaki od njih - dobro odgojen i smiren
Za zapovijed Božiju spreman i pohitan*

*Zbog čitanja i pisanja ujutro i po noći
Bože, sve ih uzvišenim učini!*

*Njegov stariji sin Mehmed-aga
Na licu svome "izvuče liniju" punu crnila.*

*Puštajući bradu, on, naravi meleka
Oka sokolova, taj pogleda skupljenoga*

*Poznat i čuven je po ispravnosti duhovnoga stanja
Neka mu nebesa budu pomagač i potpora!*

*Neka se njegova Ljepota kao ruža osmjehuje, otvara!
Neka je stalno radostan, nek nije u brigama!*

*Kronogram izreče Šuglija ubogi:
"Na krasno se lice 'čista' brada spustila."
(1081/1670-71. godine)²¹*

21 Prijevod dr. Adnana Kadrića.

3. Osman-ef. Šugli kao kaligraf i prepisivač

Izgleda da je Osman-ef. Šugli bio blizak prijatelj s hadži Musaom i njegovim sinovima, posebno Mehmed-agom, čijem je puštanju brade posvetio gore navedeni kronogram. S obzirom na to da ih u jednom stihu kronograma hvali kako vole čitati i po danu i po noći, možemo pretpostaviti da je Mehmed-aga našega Osman-ef. Šugliju, kao vještog kaligrafa i prepisivača, zamolio da mu izradi jedan luksuzni primjerak Sa'dijeva *Gulistāna* i da je to ovaj i učinio, ne ulazeći u to da li mu ga je naplatio ili poklonio. U prilog tome ide činjenica što je Mehmed-aga, na naslovnom listu na strani *a* veoma luksuznog i do danas dobro očuvanog primjerka Sa'dijeva *Gulistāna* u rukopisu koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod br. R-1357, crvenim slovima zapisao:

صاحب هذه النسخة اللطيفة الفارسية محمد بن الحاج موسى، دام في الذوق والصفاء، بحرمة نور
پاک محمد المصطفیٰ، آمین یا معین! برحمتک یا أرحم الراحمین!

Vlasnik ovoga prekrasnog perzijskog primjerka je Mehmed, sin hadži Musaov, dabogda, hurmetom čistog nura Muhammedova, još dugo u zevku i radosti poživio! Amin, tako Ti Tvoje milosti Najmilostiviji!

Ne navodeći ime prepisivača, broj rukopisa ni mjesto gdje se on nalazi, naslovnu stranu ovoga rukopisa, kao primjer uspjele kaligrafije, prije tridesetak godina u svome radu o *Muslimanskom školstvu u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, prvi je našoj javnosti predstavio Hajrudin Čurić.²²

Primjerak Sa'dijeva *Gulistāna*²³ u rukopisu Gazi Husrev-begove biblioteke br. R-1357 ima ukupno 91 list (182 stranice). Pisan je na finom tankom papiru, žućkaste boje, bez vodenog znaka, dimenzija: 20 cm x 12,5 cm (dimenzija teksta: 15 cm x 7,5 cm), djelimično vokaliziranim *nasta'liq*

22 Vidi: Dr. Hajrudin Čurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Veselin Masleša, Sarajevo 1983, str. 123.

23 Mušlihüddin Sa'di Širāzī, rođen oko 606/1209, umro 691/1292. godine, *smatra se najsjajnijom zvijezdom na nebu perzijske književnosti poslije Firdusija. Djelo Gulistān, s formalne strane skladnu i vrlo uspješnu mješavinu rimovne i ritmičke proze s kraćim pričama ilustrovanim prigodnim stihovima, raspoređeno na uvod i osam poglavlja, Sa'di je napisao 1258. godine, dakle iste one godine kada je mongolski han Hulagu, unuk Džingis-hana razorio Bagdad i ukinuo abasidsko carstvo. Sa'di u ovom djelu opisuje i pokazuje svijet onakvim kakav je on u stvari bio i kako ga je on vidio i upoznao, a upoznao ga je dobro, ali ne daje šemu svijeta kakav bi on trebao da bude. A svijet je kao i čovjek, pun protivrječnosti; pored dobra egzistira i zlo, pored radosti i ljepota egzistiraju tuge i zlobe... To je svijet njegova doba, svijet karavana, kamila, svijet pravnog asketizma i licemjerja, to je svijet ljubavi, mladosti, vina, ruža i ljepotica, ali i svijet bodlji, bola, nemoći, starosti i patnji* (v. Bećir Džaka, *Historija perzijske književnosti od nastanka do kraja 15. vijeka*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina" Sarajevo, 1997, str. 371-372). Činjenica da se samo u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu čuva preko 50 rukopisa *Gulistāna* (v. Nametak IV, 3118-3150 i Popara XVI, 9329-9345), među njima i ovaj što ga je prepisao i komentarisao Osman-ef. Šugli, sama za sebe govori koliko je ovo djelo u našim krajevima bilo popularno i rado čitano.

pismom, crnim mastilom, slabijeg kvaliteta, nepostojanom na dodir s vlagom, u 17 redaka, veoma vještom rukom. Naslov djela, naslovi poglavlja, značajnije riječi (بيت، قوله تعالى، قطعه، شعر، نظم، مثنوي، باب، رباعي، حكايت، نثر، مصراع), paradigme metrova na marginama i interpunkcijski znakovi pisani crvenim mastilom. Na početku djela lijepo urađen unvan u obliku pravougaonika dimenzija: 7,5 cm x 4 cm, na podlozi ukrašenoj zlatnozelenom bojom. Tekst uokviren zlatnom trakom, ojačanom s vanjske strane dvjema, a s unutrašnje jednom tankom linijom crne boje. Tekst u prozi pisan jednostubično, a stihovi u dva stuba, po strofama, dvojeni zlatnom linijom. Na kraju rukopisa nalaze se tri zaštitna lista. Na zadnjem zaštitnom listu na strani *a* nalazi se gore citirani kronogram, pisan rukom autora. Godina u kronogramu 1081/1670-71. označava godinu kada je izrečen, a ne godinu kada ga je autor prepisao u ovome rukopisu. Povez kožni, originalan, po rubovima izlizan. Na vanjskoj strani korica u središnjem dijelu utisnuti izduženi ornamenti s floralnim motivima, presvučenim zlatnom bojom. Po rubovima vanjske strane korica vješto urađena bordura u obliku lozice s isprepletenim grančicama. Unutrašnja strana korica, prvi i zadnji zaštitni list obloženi ukrasnim ebru papirom.

Djelo se završava kolofonom s bilješkom prepisivača na arapskom jeziku u kojoj se kaže:

صَحَّحْتُهُ وَحَشَيْتُهُ وَقَابَلْتُهُ فِي تَارِيخِ سَنَةِ ثَمَانِينَ وَأَلْفٍ وَأَنَا الْحَقِيرُ عِمَانُ شُعْلِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ
 آمين! م م م

Djelo (Gulistān) sam korigovao, popratio komentarima i kolacionirao hiljadu osamdeset i šeste (28. marta 1675. - 16. marta 1676.) godine, a ja sam ubogi Osman Šugli, - neka mu je od Boga prosto! Amin!!!

Iako u kataloškoj obradi rukopisa piše *Nema podataka o prijepisu*, prepisivač je bez ikakve sumnje Osman-ef. Šugli. Na to upućuju sljedeće činjenice:

- tekst djela i tekst bilješke prepisivača u kolofonu pisani su istim perom, istim mastilom, istim, djelimično, vokaliziranim *nasta'liq* pismom i jednom te istom rukom prepisivača. To je očito i na prvi pogled,²⁴
- unvan na početku djela u ovome rukopisu, i dva druga unvana u rukopisu br. R-456, jedan na fol. 1b i drugi na fol. 60b, po izgledu, dimenzijama, načinu izrade, korištenim bojama i ukrasima, potpuno su isti i jedan drugome liče kao jaje jajetu. Sva tri unvana radila je jedna te ista ruka, a nesporno je da je unvane u rukopisu br. R-456 radio Osman-ef. Šugli, jer su djela autograf.²⁵
- Osman-ef. Šugli je na četiri mjesta u rukopisu svojom rukom zabilježio kada je koje poglavlje počeo prepisivati. Tako je zapisao da je

24 Vidi faksimil završetka djela i bilješke na fol. 91b u prilogu br. 1

25 Uporedi unvane koje donosimo u prilogu br. 2

drugo poglavlje o naravima derviša (باب دوم در اخلاق درویشان) počeo prepisivati u srijedu, 1. redžeba 1084/12. oktobra 1673. godine,²⁶ *peto poglavlje o ljubavi i mladosti* (باب پنجم در عشق و جوانی), 15. ševvala 1085/12. januara 1674. godine,²⁷ a *šesto poglavlje o slabosti i starosti* (باب ششم در ضعف و پیری), 01. rebiu-l-evvela 1086/26. maja 1675. godine.²⁸

- prepisivačeve riječi *صَحَّحْتُهُ* *korigovao sam ga, popravio sam ga, ispravio sam ga* itd., nikako ne treba shvatiti u tom smislu da je on ispravljao autora ili da je uzeo nečiji tudi prepis i u njemu ispravljao greške, nego da je u rukopisu iz koga je djelo prepisivao bilo grešaka, pa se potrudio da nađe više rukopisnih primjeraka i da svoj prepis s njima uporedi i sravnna. Zato je i rekao *وقابلته* i *kolacionirao, sravnnao i uporedio*, tj. s više drugih primjeraka. Isto tako, detaljnim pregledom osnovnog teksta *Gulistāna* nismo mogli pronaći nijednu riječ koja je naknadno ispravljana, ni između redaka ni na marginama.

Na marginama listova, a ponegdje i između redaka ima dosta bilješki i komentara iz pera prepisivača Osman-ef. Šuglije. Treba, međutim, napomenuti da je Osman-ef., pored svojih, ponegdje na marginama navodio i Sudijeve komentare²⁹, ali da je to svaki put naglasio s nadvučenom riječju *سودي*, za razliku od svojih komentara koje je ponegdje naglasio riječima *لمحرره*, imenom عثمان ili nadimkom *شغلي*.³⁰ U visini stihova *Gulistāna* Osman-ef. je na marginama, najčešće crvenim slovima, ispisao paradigme njihovih metrova. Komentari su većinom na turskom jeziku. Ovim svojim komentarima, ma koliko kratki bili, Osman-ef. Šugli svrstao se u red rijetkih Bošnjaka koji su prije, gotovo tri i po stoljeća, komentarisali perzijske klasike.

Sudeći po datumima na marginama, Osman-ef. Šugli je na prepisivanju i komentaranju ovog primjerka Sa'dijeva *Gulistāna* radio preko dvije godine. To ne treba čuditi ima li se u vidu da su sravnavanje prepisa s više primjeraka rukopisa, želja da djelo bude što tačnije i ljepše prepisano, pisanje komentara na marginama i precizno izvlačenje zlatnih traka i linija u kolonama na svakom listu, sigurno iziskivali mnogo truda, strpljenja i vremena.

Pored ranije navedene vlasničke bilješke Mehmed-age, sina hadži Musao-va, na prvom zaštitnom listu na strani *b* nalazi se bilješka i pečat još jednog

26 Vidi bilješku Osman-ef. Šuglije na margini na fol. 25b (تاریخ بدء واقع شد درین باب دوم از رجب) (در غزء عشر سدم کان چهار شنبه... در سنه 1084).

27 Ibid..., fol. 55b (شهر شوالک نصفده بداء اولندی مبارک باد در سنه 1085).

28 Ibid..., fol. 66a (در تاریخ 1086 در غزء شهر ربیع الاول ابتداء واقع شد. اللهم سهل).

29 Sūdī, Aḥmad, po porijeklu Bošnjak iz sela Sudića kod Čajniča, glasoviti komentator perzijskih klasičnih djela, između ostalog i Sa'dijeva *Gulistāna*, umro 1005/1596-97. godine (v. Šabanović, *Književnost...o .c.*, str. 89-95).

30 Vidi fol. 18a i 25b (لمحرره شغلي), fol. 15a, 23b, 24a i 38b (لمحرره) i fol. 54a (گفت با عثمان).

vlasnika, izvjesnog Sejfullaha, sina Salihova, čija nam boigrafija nije poznata. U njegovoj vlasničkoj bilješci na arapskom jeziku piše *صاحب ومالك سيف الله بن صالح* (*Vlasnik i posjednik Sejfullah, sin Salihov*). Rukopis su, najvjerovatnije po oporuci, za Gazi Husrev-begovu biblioteku u Sarajevu uvakufili nasljednici bivšeg sarajevskog muftije i predsjednika Ulema-i medžlisa Salim-ef. Muftića.³¹

Pored Sa'dijeva *Gulistāna* u rukopisu br. R-1357, Osman-ef. Šugli prepisao je još jedno klasično perzijsko djelo vjersko-moralnog sadržaja, s naglašenom sufijskom intonacijom; *Pendnāmu* Farīduddīna 'Aṭṭāra³², s uporednim prijevodom na turskom jeziku, od nepoznatog prevodioca. Rukopis se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod br. R-586, a kataloški je obrađen u trećem svesku *Kataloga arapskih, turskih i perzijskih rukopisa* Gazi Husrev-begove biblioteke.³³ Za razliku od prepisa Sa'dijevog *Gulistāna* u rukopisu R-1357, na čijoj je izradi Osman-ef. Šugli proveo preko dvije godine, *Pendnama* Farīduddīna 'Aṭṭāra u rukopisu R-586 je, očito, prepisana s mnogo manje truda, tkzv. *nasta 'līq-tadwīnī* pismom, što znači da se prepisivač trudio da djelo prepíše što prije, ne vodeći računa o tome da mu slova budu što ljepše kaligrafski ispisana. U prilog tome idu i činjenice da su mjesta predviđena za naslove poglavlja ostala nepopunjena i da je prepisivač na kraju djela u bilješci na perzijskom jeziku zamolio čitaoca da mu oprostí zbog eventualnih propusta.³⁴ Zato se ovdje nećemo duže zadržavati na opisu rukopisa, napominjući samo da rukopis ima ukupno 30 listova formata 29 cm x 19 cm, da je tekst *Pendnāme* na perzijskom jeziku pisan ravno u dva stuba, a prevod na turskom jeziku ukoso, također, u dva stuba i da je originalni povež zagubljen. Naknadno (prije tridesetak godina) urađeni kartonski povež presvučen je impregniranim platnom crne boje.

31 Vidi pečat s natpisom *Vakuf merhum Salim ef. Muftića (1357-1938)* na prvom zaštitnom listu na str. *b* i na fol. 1a, 58b i 91b.

32 *Pendnāma (Knjiga savjeta)* Farīduddīna Muḥammada 'Aṭṭāra, jednog od najvećih iranskih pjesnika sufijske orijentacije iz 12. stoljeća, više je poznata nego i sam njen autor. U djelu se glavnom govori o etici i moralu, s naglašenom sufijskom intonacijom. (Vidi opširnije: Bećir Džaka, *Historija perzijske književnosti od nastanka do kraja 15. vijeka*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina" Sarajevo, 1997, str. 310). I ovo je djelo kod nas bilo veoma popularno i rado čitano. Najbolji dokaz za to je činjenica da se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu čuva preko 60 rukopisa *Pendnāme*.

33 Vidi: Zejnil Fajić, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Svezak treći, El-Kalem, Sarajevo, 1991, br. 2508, str. 382.

34 Bilješka prepisivača glasi:

گر بهم برزده بینی خط من عیب مکن که مرا محنت ایام بهم برزده است

Ako rukopis moj vidiš zbrkan, ne kori

Jer je mene tegoba dana pomela!

Međutim, ono što je ovdje od neprocjenjive vrijednosti za rasvjetljavanje biografije prepisivača, jeste njegova bilješka o prepisu na arapskom jeziku koja glasi:

سَوَدَه الْحَقِير كَثِير التَّقْصِير عَثْمَان بِن أَحْمَد الْوَسُوقِي السَّكَّان فِي الْمَدْرَسَةِ الْخَسْرَوِيَّةِ حَفْظَهُ اللَّهُ
تَعَالَى وَجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ عَنِ الْغَمِّ وَالْبَلِيَّةِ فِي سَنَةِ 1083

Prepisao ubogi siromah koji mnogo griješi Osman, sin Ahmedov Visočanin, nastanjen u Husreviji medresi, - Uzvišeni Allah njega i sve vjernike sačuvao od briga i belaja – 1083/29. aprila 1672. - 18. aprila 1673. godine.

Iz ove bilješke se nedvosmisleno vidi da je Osman-ef. Šugli, sin Ahmedov, po porijeklu iz Visokog i da je 1672-73. godine stanovao u Gazi Husrevbegovoj medresi u Sarajevu. Da nije gore spomenutog kronograma koji je prije osam godina (1075/1665), kao zreo pjesnik, spjevao povodom smrti svoga učitelja Ibrahim-ef. Bistrigije, mogli bismo pomisliti da je bio učenik medrese. Međutim, ta mogućnost otpada. Nije bio ni muderris, jer je muderris Gazi Husrev-begove medrese, uz dnevnu platu od 50 dirhema³⁵ postavljan carskim beratom i gotovo redovno bio i sarajevski muftija.³⁶ Isključujemo mogućnost da je tako ugledna i visoko pozicionirana ličnost mogla stanovati s učenicima medrese. Nije mogao biti ni šejh hanikaha, jer je poznato da je u to doba šej hanikaha i istovremeno imam Begove džamije bio Sarajlija šej Ali koji je po jednom zapisu Enverija Kadića umro 1090/1679. godine. Sigurno je da nije bio ni *bev'vab* (vratar, podvornik). Kakvu je onda službu Osman-ef. Šugli mogao obavljati i stanovati u Gazi Husrev-begovoj medresi? Ostaje jedino mogućnost da je bio *mu'īd* (korepetitor), tim prije što je takvo radno mjesto bilo i predviđeno drugom Gazi Husrev-begovom vakufnamom od 26. redžeba 943/8. januara 1537. godine u kojoj se izričito kaže:

ومُعِيدٍ يَرَاعِي وَظِيفَةَ الْإِعَادَةِ عَلَى مَا هُوَ الْمَقْرَّرُ فِي الْقَانُونِ وَالْعَادَةِ... وَعِيْنٌ لِلْمَدْرَسِ كُلِّ يَوْمٍ
خَمْسِينَ دِرْهَمًا مِنَ الْأَوْقَافِ الْمَزْبُورَةِ وَلِلْمُعِيدِ أَرْبَعَةَ دِرَاهِمٍ وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّلَبَةِ كُلِّ يَوْمٍ دِرْهَمَيْنِ
وَلِلْبَوَّابِ أَيْضًا دِرْهَمَيْنِ...

Nadalje se određuje mu'īd (korepetitor) koji će vršiti službu korepeticije po ustaljenom običaju... Muderrisu određuje svaki dan 50 dirhema iz spome-

35 Nezamislivo je da je Osman-ef. Šugli na početku svoje karijere (kada je imao oko 30 godina) mogao biti muderris Gazi Husrev-begove medrese uz dnevnu platu od 50 dirhema, a tridesetak godina kasnije, primati samo 20 akči; 10 kao profesor (شغلي عثمان) الشيخ عثمان) (أفندي در جامع علي پاشا بومي اون آقچه در (شغلي در جامع علي پاشا في يوم الجمعة اون آقچه در (شغلي) kako je to zabilježio Kadić (v. *Tārīh-i Enverī*, IV, str. 87 i 88).

36 Godine 1060/1650. muderris Gazi Husrev-begove medrese je bio 'Abdullaṭīf-ef., poslije njega Mehmed-ef., sin Mustafin, a prije 1092/1681. na tu dužnost carskim beratom postavljen je Sarajlija hadži Husein, sin hadži Muzafferov, unuk spahije Omera Alije i praunuk spahije Kurta Alije (v. Hamdija Kreševljaković, "Muderrisi Husrev-begove medrese" *Spomenica Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice*, Sarajevo 1932, str. 149 i Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*, Sarajevo, 2010, str. 126-128).

*nutih vakufa, mu'īdu četiri dirhema, svakom od učenika dva dirhema, a isto toliko i bevvalu dva dirhema.*³⁷

4. Osman-ef. Šugli kao pisac i prevodilac

Pored gore spomenutih rukopisa br. R-1357 i R-586, koji se nalaze u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, u Historijskom arhivu Sarajevo čuva se još jedan rukopis Osman-ef. Šuglije. To je rukopis br. R-456 od 164 lista (328 stranica), dimenzija 20 cm x 12,5 cm, pisan *nash* pismom, vještom rukom, na glat papiru, srednje debljine, tamnobijele boje, bez vodenog znaka. Listovi su razasuti i po lagama odvojeni od originalnog kožnog poveza s preklopom, prepuknutog dužinom hrbata. Na vanjskoj strani korica i preklopa utisnuti ornamenti s floralnim motivima s tragovima zlatne boje koja se vremenom izlizala. Osnovu rukopisa predstavljaju dva djela Osman-ef. Šuglije, pisana njegovom rukom, dakle autografa.

Prvo djelo pod naslovom *Tarğuma-i Šurūt-i šalāt (Prijevod Uvjeta za namaz)*, nalazi se na fol. 1b-51b. Na naslovnom listu, na početku djela nalazi se lijepo urađen unvan potpuno isti kao i na početku *Gulistāna* u rukopisu br. R-1357, samo što je unutar unvana, umjesto گلستان kaligrafskim slovima crvene boje upisan naslov تَرْجُمَةُ شُرُوطِ صَلَاةٍ na turskom jeziku. Na naslovnom listu tekst uokviren debelom zlatnom linijom, ojačanom s vanjske strane dvjema, a s unutrašnje jednom tankom linijom crne boje. Na ostalim listovima tekst uokviren crvenom linijom.

Na turskom jeziku postoji više vjeronaučnih udžbenika pod gornjim naslovom.³⁸ To su, uglavnom, izbori iz raznih fikhskih djela o namazu na

37 Sistem nastave je bio takav da je preko dana muderris učenicima u dershani držao predavanja, a nakon predavanja učenici su odlazili u svoje sobe, gdje im je *mu'īd* pomagao u spremanju lekcija. Upravo onako kao što danas asistent na fakultetu drži vježbe studentima iz predavanja koja je održao profesor. U poređenju s muderrisovom platom, plata *mu'īda* je bila skromna, ali ne treba zaboraviti da je uz to imao još besplatan smještaj, grijanje i hranu. Osman-ef. Šugli je vjerovatno na početku svoje karijere prepisujući knjige za sebe zarađivao i određeni honorar. Jedino tako i možemo objasniti veliku razliku u kvalitetu njegovih prepisa. Ako je naručilac-mecena bio bogat i dobro plaćao, isplatilo mu se jedan rukopis lijepim kaligrafskim pismom raditi i po dvije godine, a ako je naručilac bio neko od učenika uz skromnu cijenu, onda mu se nije isplatilo raditi tako dugo. Pretpostaviti je da je Osman-ef. Šugli prepisao više rukopisa, možda i na desetine. Do danas su, koliko se zna, sačuvana samo ova dva.

38 Dvadesetak godina prije Osman-ef. Šuglije, jedan drugi Bošnjak Hasan ibn Nasūh ad-Dumnawī (iz Duvna) al-Bosnawī, napisao je sličan vjeronaučni udžbenik (Ilmihal) na turskom jeziku pod naslovom *Mağma' al-Ġawāhir*. U kataloškoj obradi ad-Dumnawījeva ilmihala Kasim Dobrača s pravom napominje: *Držimo da je kasnije više početnica pisano po ovom uzoru, jer nalazimo više sličnih primjeraka...* (v. Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, Svezak drugi, Gazi Husrev-begova biblioteka u

arapskom jeziku prevedeni na turski jezik. Iako sličan, ovaj udžbenik nije ni jedan od dosada nama poznatih djela pod ovim naslovom. Ni na početku ni na kraju djela ne spominje se ime autora koji ga je iz raznih djela na arapskom jeziku sakupio i preveo na turski jezik. Ipak, sa sigurnošću se može tvrditi da je autor ovoga djela Osman-ef. Šugli. To se može zaključiti iz sljedećih činjenica:

- na prvom zaštitnom listu istom rukom ispisani su gore navedeni Osman-ef. stihovi:

قتي نان ونمك حَقْغ بيلن يار يلان سويلر آني هر كيم ديه وار...

Zar odan prijatelj postoji

Što so i hljeb cijeni

Laže ko kaže da ga je imao...

kao i više drugih, dosada, neobjavljenih stihova i izreka, od kojih donosimo samo dva poučna stiha na arapskom jeziku o tome kada se nije lijepo pozdravljati:

سلام المرء في الحمّام جهل وعند الأذان والدّكر ذنب
وفي الأسواق وفي وقت اشتغالك وعند الدّرس والقاضي كذلك

Glupost je pozdravljati se u hamamu,

Za vrijeme ezana i zikra, zar grijeh nije,

Na pijaci i kad si zauzet,

Za vrijeme dersi i kod kadije...

- unvan na početku ovoga djela potpuno je isti kao u rukopisu br. R-1357, gdje se na kraju djela nalazi bilješka s imenom Osman-ef. Šuglije,
- ovo djelo pisala je ista ruka, istim mastilom, istim perom, istom vrstom pisma i na istoj vrsti papira kao i drugo djelo u ovom rukopisu, gdje je autor naveo svoje puno ime Osman, sin Ahmedov Visočanin,
- stil pisanja u prvom i drugom djelu u ovom rukopisu je potpuno isti: arapski tekst, prijevod na turski u prozi i prepjev na turskom u stihovima,³⁹

Sarajevu, Sarajevo, 1979, br. 1557, str. 657). Ilmihal Osman-ef. Šuglije je sigurno jedan od njih.

39 Tako npr., poglavlje o 14 stvari koje kvare namaz (فصل في بيان ما يفسد الصلوة), nakon nabiranja na arapskom jeziku, prijevoda u prozi na turskom jeziku, na kraju prepjevava u sljedećim stihovima na turskom jeziku:

فاسد ايدين نسنه اون درتدر نمازيگي ايشت

حفظ ايديوپ دل صفحه سينه جمله سين تحرير ايت

- na početku više poglavlja i u djelu *تَرْجُمَهُ شُرُوطُ صَلَاةٍ* i u djelu *تُحْفَهُ نَادِرِيَّاتِ شُعْلِي* autor koristi potpuno istu formulaciju pisanu crvenim slovima ⁴⁰ *بومحلدن موعود ومعهود اولان... 40*

Na marginama pojedinih listova ima dosta komentara, bilješki i citata iz raznih fikhskih djela i zbirki fetvi na arapskom i turskom jeziku vezanih za tekst, najčešće u formi pitanje - odgovor (مسئلة - الجواب). Na kraju svih citata navedeni su nazivi djela i poglavlja iz kojih su citati uzeti, a kod fetvi i imena muftija koji su ih izdali.⁴¹ Sudeći po rukopisu, tekst na marginama je pisan naknadno, najvjerojatnije, rukom nekog od kasnijih vlasnika.⁴²

سنه بيمك سنه ايمك اغمق رد سلام
فتح ايتمك اكا كم اولمايه كندويه ايمام
بي عذر ايتمك تتخخ سويلمك فعل كثير
هم دخي عقلي كيدوپ كندندن اولمايه خبير
ذكر ايتمك كولمك اخسورانه ويرمك لك جواب
صاقلين ترتيب ايتمك هم قضاسين احتساب

- 40 Uspoređi formulacije *تَرْجُمَهُ شُرُوطُ صَلَاةٍ* u djelu *بومحلدن موعود ومعهود اولان ابدست دعالري بيان اولنور ابتداء* (v. fol. 24a) i *تُحْفَهُ نَادِرِيَّاتِ شُعْلِي* u djelu *بومحلدن موعود ومعهود اولان عوامل ديباجه سنك قره اعرابه وبعض ضمايمنه* (v. fol. 114b).
- 41 Bilješka na margini fol. 42a *عنه عفى* nikako ne znači da je djelo prepisao siromah Husein nego da je neki muftija po imenu Husein izdao fetvu ispod koje se bilješka nalazi. Naime, bilješku treba posmatrati u kontekstu pitanja koje mu je postavljeno i odgovora koji je dao, a nikako odvojeno.
- 42 Na fol. 1a nalaze se bilješke trojice bivših vlasnika: Munla Alije Hanberlovića (كتاب منلا), Munla Saliha Muminagića (كتاب منلا صالح مؤمن اغيك) i Munla Hasana Tuzlića (كتاب منلا حسن طوزلك). Iznad bilješki nalazi se šest otisaka pečata ranijih vlasnika, od kojih su čitljiva samo dva. Na jednom od njih, najvjerojatnije, Hasana Tuzlića čitljiv je tekst na perzijskom jeziku:

ای بار خدا بحق هستي شش چیز مرا مدد فرستی
علم و عمل و فراح دستي ایمان و آمان و تن درستي
عبده حسن

O Stvoritelju, Koji si istinski Bog,

Podari mi šest stvari:

Znanje, radinost, veselje,

Iman, sigurnost i zdravlje!

Bogu ponizni Hasan

Na drugom pečatu čitljiv je tekst na turskom jeziku (Neka Ebu Bekru najbolji prijatelj bude Bog!). Enveri Kadić u jednoj kratkoj bilješci (v. *Tārīh-i Enverī*, IV, str. 205 na margini), kaže da je ovaj Ebu Bekr bio naib u Kreševu (مؤخرًا بنه). Putem jedne murasele (čiju kopiju posjeduje autor teksta), sarajevski sud spomenutog Ebu Bekr-efendiju obavještava da je 4. redžeba 1093/10. jula 1682. godine iz Carigrada stigao dekret o njegovom postavljenju za naiba sarajevskog kadije. Tekst murasele glasi:

فخر المدرسين الكرام السيد ابو بكر افندي دام مكرما ومبجلا بعد التحية والتكريم انها اولنوركه اشبو سنه ثلث وتسعين والف رجب المرجب كوردنجي كوندن محروسه بوسنه قضاسي طرف سلطنت عليه دن بو فقيره توجيه وصدقه واحسان بيورلمغين طرفمزدن سزي نائب نصب وتعيين ايدوپ مراسله تحريير وارسال اولنمشدر كركدركه

Drugo djelo pod naslovom *Tuhfa-i Nadiriyyāt-Šuglī* (*Šuglijev dragulj rijetkosti*) nalazi se na fol. 60b-158b. Na naslovnom listu na početku djela nalazi se potpuno isti unvan kao i na početku *Gulistāna* u rukopisu br. R-1357 i na fol. 1b u ovom rukopisu na početku prvog djela, samo što je ovdje umjesto صَلَوةٍ شُرُوطِ شَرُوعِهِ upisan naslov نُحْفَةٍ نَادِرِيَّاتِ شُغْلِي crvenim slovima, kaligrafskim pismom. Oba djela pisana su na isti način; arapski tekst, prijevod na turskom jeziku u prozi i na kraju svakog poglavlja prepjev u stihovima na turskom jeziku.⁴³ Ovdje se nećemo zadržavati na opisu drugog djela u ovom rukopisu jer je on potpuno isti kao i kod prvog djela, pisan je na istoj vrsti papira, istim pismom, istim perom, istom vrstom mastila i istom rukom. Iz samog naslova djela se vidi da ga je napisao Šugli, a iz uvoda da je njegovo puno ime Osman, sin Ahmedov Visočanin.⁴⁴ Poslije *hamdele*, *taslije* i navođenja svoga imena, autor kaže da je uvidio kako mladim učenicima⁴⁵ nedostaje jedan udžbenik o paradigmatiskim oblicima i agensima u arapskom jeziku pa se odlučio na turskom jeziku, u vidu pitanja i odgovora, napisati komentar na djelo *al-Amṭila al-muḥtalifa* i uvodni dio (*Dībāḡa*) djela *al-'Awāmil fī an-naḥw*.⁴⁶ On dalje u stihovima kaže da je odlučio napisati ovaj komentar u

طرفمزدن محروسه بوسنه ده نائب الشرح الشریف اولوپ اجرای احکام شرعیه ده بذل مقدور وسی محصور
ایده سز والسلام.

- 43 Ovim je pisac koji je, kao što smo vidjeli, najvjerojatnije, učenicima Gazi Husrevbegove medrese držao korepeticiju i s njima vježbao gradivo što ga je predavao muderris, istovremeno želio postići više ciljeva; da uporedo s materijom određenog predmeta, usput što više nauče arapski i turski jezik i uvede ih u tajne poezije i metrike. On je dobro znao da se pojedina gramatička pravila moraju naučiti napamet i da će ih učenici najlakše zapamtiti u stihovima. Treba napomenuti da su mnoga klasična djela na arapskom jeziku iz oblasti gramatike i tedžvida, pa čak i čitavi rječnici, radi lakšeg pamćenja, napisani u stihovima. U tome su ih slijedili i naši pisci prije Osman-ef. Šuglije. Tako je npr., naš poznati pjesnik i kadija Sarajlija Muhammed ibn Ahmed Nerkesi (umro 9. ševvala 1044. / 28. marta 1635. godine u mjestu Gebze između Carigrada i Izmita), po uzoru na Ferišteoğlu 1033/1623. godine, napisao arapsko-turski rječnik u stihovima za početnike pod naslovom *Subḥa-i šibyān* (*Dječija brojanica*).
- 44 Među naše pisce koji su svoja djela pisali na arapskom, zatim ih prevodili na turski u prozi, a potom prepjevali u stihovima na turskom jeziku, spada i slavni Ali Dede Bošnjak, koji je stotinjak godina prije Šuglije, kao prvi poznati šejh Gazi Husrevbegova hanikaha, dvije zbirke od po četrdeset hadisa u svome djelu *Faḏā'il al-ġihād* posvećenom bosanskim gazijama, prvo napisao crvenim slovima na arapskom jeziku, zatim u prozi preveo na turski jezik, a potom prepjevao u stihovima na turskom jeziku (v. Haso Popara, "Ali Dede Bošnjak bio je porijeklom Fočak i prvi poznati šejh Gazi Husrevbegova hanikaha u Sarajevu", *Preporod*, br. 8/858, od 15. aprila 2009. godine, str. 26).
'Uṭmān ibn Aḥmad al-Wisoqī (... اُمَامًا بَعْدَ عَيْدِ ضَعِيفٍ وَحَقِيرٍ بِرِ تَقْصِيرِ عَثْمَانَ بْنِ أَحْمَدِ الْوَسُوقِيِّ...).
- 45 Iz ovoga se može zaključiti da je Osman-ef. Šugli već tada podučavao učenike arapskom i turskom jeziku, najvjerojatnije, u Gazi Husrevbegovoj medresi, gdje je kao korepetitor 1083/29. aprila 1672. - 18. aprila 1673. godine prepisao *Pendnāmu* Farīduddīna 'Atṭāra na perzijskom jeziku u rukopis br. R-586, o kome smo ranije govorili.
- 46 Djelo je poznato i pod nazivima *al-'Awāmil al-mi'a* (العوامل المائة) i *al-'Awāmil al-'atīqa*

doba osvajanja Krete 1080/1669. godine i da ga je nazvao *Draguljem rijetkosti*.⁴⁷ Evo tih stihova:

كِهِ تَارِيخِ اِبْدِي بِيكَ سَكْسَانِ يَلْنَدَه	كِرِيدِ قَلْعَابِينَاكَ فَتْحِي دَمِنْدَه
كَوَلَا يَارَانْمَاكَ گُويَا شَمْعِي	پَرِيشَانِ خَاطِرُومَه دُوشِدِي جَمْعِي
سُلُوكُكَ رَاهِ حَقْدُرْ دَايْمِ عَزْمِي	مَرَادُمْ گَاهِ نَتَرُ وگَاهِ نَظْمِي
دِنَلْسُونِ اَكَا تُحْفَهءِ نَادِرِيَاَتِ	تَمَامْ اُولُورُ اِشْبُو سَنَه نَدِرِيَاَتِ
جَهَانْدَارِنْدَنْ اِيْمَانِيْلَه كِتْسُونِ	دُعَاَدَه يَادِ اِيْدَنْ جَانِ حَزِينُمْ

*U vrijeme osvajanja Kritske utvrde
Čiji datum bijaše hiljadu i osamdesete godine*

*Na moje rasijano sjećanje sve skupa dođe
Da mojim prijateljima bude nešto poput svjetiljke*

*Da bude u prozi i u stihu, moja želja je
Put Istine stalno je odlučivanje za duhovno putovanje.*

*Završene bijahu rijetke stvari ove godine
Tuhfe-i Nādiriyāt (Dragulj rijetkosti) nek se (djelo) zove!*

*Moja duša tužna što u dovama spominje
Gospodara svoga, nek s imenom ode!*

(العوامل العتيقة), a napisao ga je Abū Bakr ‘Abdulqāhir ibn ‘Abdurrahmān al-Ġurġānī, umro 471/1078. godine (v. Mustafa Jahić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa*, Svezak šesti, Gazi Husrev-begova biblioteka, London - Sarajevo, 1420/1999, br. 3695, str. 19).

47 Jedan nekompletan primjerak ovoga djela prepisao je neki softa ‘Alī iz kasabe Prozor u kadiluku Radomir 1214/1799. godine na fol. 99-119 u rukopisu br. R-1401. U tome prijepisu u naslovu djela nema nadimka Šugli niti uz ime pisca Osmana, sina Ahmedova, odrednice Visočanin. Uprkos tome, Kasim Dobrača je u kataloškoj obradi rukopisa rekao: *Napisa: ‘Otmān b. Aḥmad. Način pisanja upućuje donekle da je pisac iz naših krajeva.* (v. Kasim Dobrača, *Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa*, Svezak prvi, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sarajevo, 1963, br. 149/7, str. 120-21). Da je Dobrača bio potpuno u pravu, najbolje potvrđuje primjerak djela u rukopisu br. R-456 Historijskog arhiva Sarajevo, gdje u naslovu stoji nadimak pisca Šugli, a u uvodu uz ime Osman, sin Ahmedov, i odrednica Visočanin. To najbolje govori koliko je Kasim Dobrača bio veliki alim, da je po stilu pisanja mogao odrediti da je pisac iz naših krajeva. Pažljivom analizom ova dva primjerka Šuglijeva djela u rukopisima R-1401 i R-456 lahko se može utvrditi da su postojale njegove dvije verzije; jedna nedovršena u rukopisu Gazi Husrev-begove biblioteke br. R-1401 i druga redigovana i proširena u rukopisu Historijskog arhiva Sarajevo br. R-456, u kome je njegovu konačnu verziju lijepim kaligrafskim slovima svojom rukom ispisao sam autor, dodajući mu u naslovu i svoj nadimak Šugli, a u uvodu uz svoje ime Osman i ime oca Ahmed i odrednicu al-Wisoqī (Visočanin).

Treba napomenuti da Šugli u svome komentaru, gdje god mu se pruži prilika, u objašnjavanju gramatičkih pravila upotrebljava riječi i pojmove iz bosanskog jezika, kako bi ih učinio što bližim učeniku. Tako npr., u objašnjavanju *odnosnog imena* (الإِسْمُ الْمُنْتَصِبُ) upotrebljava sljedeće riječi: مُسْتَأَرٍ Mostarac, أُوزِيجِي Užičanin, بِلْغَرَادِي Beograđanin, پِچُوي Pečevljak (iz Pečuja u Mađarskoj), مَكِي Mekelija (iz Meke), مَدَنِي Medinjanin (iz Međine)... غَرَادِچِي Gradačaničanin (iz Gradačca), بِنَالُوقِي Banjalučanin, اسْکُوبِي Skopljak, سَرَايِي Sarajlija, وِسُوقِي Visočanin, اِبْرِنِچِي Zeničanin, اِلْهَلُونِي Livnjak, زِپِچِي Žepčak, قَلَادِنُوي Klادنجак, دِرُونِدي Dervenčanin, طِشَلُوي Pljevljak, چَاينُوي Čajničanin, وِشْغَرَادِي Višegradanin, سَرْحَدِي Serhatlija (Krajišnik) itd.

Zanimljivo je napomenuti da pisac u objašnjenjima na turskom jeziku ponegdje koristi i cijele rečenice na bosanskom jeziku, npr.

- بوسنه دينجه ايشكي حَرَانَه صَا سَنَاعَه ديدكلري كِيبي

Kao što se na bosanskom jeziku kaže: Išći hrane za snage! (v. fol. 68b),

- بوسانجه اُسپُوت ايدوكي شِنُو غُودُ وَالَا اُوچِنْت ديدكلري كِيبي

Kao što se na bosanskom kaže: Usput idući, što god valja učiniti. (v. fol. 79b),

- بُوْشَنَاقِجِه مَشْهُورْدِر تَقُو مَوْرَه بُولَه اَتُو مَو بُولَه

Na bošnjačkom je poznata izreka: Tko more bolje, eto mu polje! (v. fol. 94a).⁴⁸

Zato ovo Šuglijevo djelo zaslužuje posebnu pažnju i detaljniju analizu, a za to treba mnogo više vremena i prostora nego što je predviđeno u ovom radu, u kome smo željeli samo ukratko predstaviti naša saznanja o Osman-ef. Šugliji i njegovim djelima.⁴⁹

Djelo se završava kolofonom (v. fol. 158b) s bilješkom na arapskom jeziku u kojoj se kaže:

تَمَّتْ تَمَامٌ فِي سَبْعَةِ أَيَّامٍ بَعَوْنَ اللّٰهُ الْمَلِكُ الْعَلَّامُ، فَاخْتَصَرْتُ عَلَى هَذَا لِأَنَّ الْإِخْتِصَارَ مَطْلُوبٌ عِنْدَ جَمِيعِ الْخَوَاصِّ وَالْعَوَامِ، اللّٰهُمَّ اخْتَمِ عَمْرُنَا عَلَى الْإِيْمَانِ وَالْإِسْلَامِ! آمِينَ!

*Završeno uz pomoć Allaha, Sveznajućeg Vladara, za sedam dana. Nastojao sam da (djelo) bude što kraće, jer je takvo traženo i kod uglednih ljudi i običnog svijeta. Bože, daj da umremo kao vjernici i muslimani! Amin!*⁵⁰

48 Iz gore citiranih primjera može se primjetiti da je naš pisac porijeklom iz Visokog i nastanjen u Sarajevu 1080/1669. godine u tri rečenice upotrijebio tri različita naziva za bosanski jezik. U prvoj rečenici je rekao *bosanski jezik* (بوسنه دينجه), u drugoj *bosanski* (بوسانجه), a u trećoj *bošnjački* (بُوْشَنَاقِجِه).

49 Ovdje se nameće i pitanje u čiju književnost ovo djelo spada: arapsku, tursku ili bosansku. Jer, osnovno djelo koje autor komentariše je na arapskom jeziku, komentar na turskom jeziku u prozi i stihovima s ponekom izrekom na bosanskom, a pisac i oni kome je namijenjeno su Bošnjaci.

50 Kao što se vidi u bilješci na kraju djela nema imena autora ni prepisivača. Međutim, oni su virtuelno sadržani u nastavku za prvo lice jednine تُو u riječi اِخْتَصَرْتُ koja upućuje na autora, a koji je za sebe u uvodu rekao da je Osman, sin Ahmedov iz Visokog (أَمَّا بَعْدُ، عَيْدِ).

5. Osman-ef. Šugli kao kroničar

Šejh Osman-ef. Šugli imao je i svoju *medžmū'ū*, u kojoj je je najmanje 47 godina vodio bilješke o najznačajnijim događajima u Sarajevu, u jednom od najmračnijih perioda njegove historije. Prema dosadašnjim saznanjima, najstarija Šuglijina bilješka datirana je 4. aprila 1665.⁵¹, a najmlađa u prvoj dekadi mjeseca muharrema 1124/9-19. februara 1712. godine.⁵² Nažalost, ona do danas nije pronađena. Šuglijevom *medžmū'om*, kao izvorom, koristio se Abdullah-ef. Drnišlija u izradi svoga *Zbornika bosanskih memorijala*.⁵³ Najznačajniji dokument koji Drnišlija u svome zborniku prenosi iz Šuglijeve *medžmū'e* je, bez sumnje, arzuhal koji je ovaj ispred sarajevske uleme, časnih ljudi i siromaha sastavio i uputio na Visoku Portu u Carigrad.⁵⁴ Povod za upućivanje arzuhala bio je ferman koji je sultan uputio bosanskom valiji Sari Ahmed-paši s naredbom da provede opću mobilizaciju ljudstva za novi rat s Rusijom. Na nepune četiri stranice teksta Šugli nabroja brojne nedaće koje su u posljednje vrijeme zadesile stanovnike Sarajeva i šire Bosne, navodeći kako je ova napaćena zemlja sa svih strana okružena zakletim din-dušma-

(ضَعِيفٌ وَحَقِيرٌ يُرْتَقِصِرُ عُثْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ الْوَسُوقِيّ). Kao dokaz, da je ovo autograf može poslužiti i njegova potpisana bilješka na margini na fol. 68b. Ono što je u gore citiranoj bilješci može izgledati čudno jeste to što pisac kaže da je djelo završio za sedam dana (تَمَّتْ تَمَامٌ فِي سَبْعَةِ أَيَّامٍ). Nama se čini da je malo vjerovatno da je pisac za svega sedam dana mogao napisati ovo djelo koje zauzima 98 lista (196 stranica) teksta. Prije će biti da je pisac već imao primjerak prve verzije ili bar koncept djela na neuvezanim listovima i da je ovo konačna verzija koju je ponovo prepisao lijepim kaligrafskim *nash* pismom. Tome u prilog ide i činjenica da se nešto kraća verzija ovoga djela nalazi i u rukopisu br. R-1401, o kome smo već ranije govorili.

51 "4. travnja 1665. počeo je padati snijeg i padao neprestano tri dana i napadao za čovječji boj. U istoj godini pala je kiša 28. lipnja, kakva se uopće nije zapamtila. Oba puta poplavila je Miljacka Sarajevo" (v. Kreševljaković, *ID...o. c.*, str. 210).

52 To se vidi iz završetka arzuhala koji je ispred građana Sarajeva Osman-ef. Šugli sastavio i poslao u Carigrad, a koji je u svome *Zborniku bosanskih memorijala* u cjelosti prepisao Abdullah-ef. Drnišli (v. Prilog 4, fol. 52-54).

... باقي امر وفرمان ولطف وعنايت ومرحمت واحسان در عدالت عنوانگذر تحريزاً في اوائل محرّر الحرام لسنة اربع وعشرين ومائه والف من هجره من له كمال المجد ونهاية الإحترام وافضل رسل الكرام، حرره الفقير الشيخ عثمان شعلبي.

(...*Ostalom, zapovijed, blagonaklonost, brižljivost, milost i dobročinstvo pripadaju utočistu pravde. Napisao Bogu ponizni Šejh Osman Šugli u prvoj dekadi svetoga mjeseca muharrema 1124/9. - 19. februara 1712./ godine po hidžri onoga kome pripadaju vrhunac slave, beskrajno poštovanje i čast najodabranijeg među plemenitim poslanicima.*)

53 Vidi bilješku na fol. 50 u *Zborniku bosanskih memorijala* u kojoj Abdullah-ef. Drnišlija kaže: 1121 سنة ربيع الأول سنة 1709. godine iz *medžmū'e* našega gospodina Šejha Šuglije).

54 Arzuhal počinje riječima:

سَدَّه سَنِيَّه سَعَادَت سَتَان وَعْتَبَه عَلِيَّه عَدَالَت عَوَان دَامَت فِي حَمَايَةِ الْمَلِكِ الْمَنَانِ، تَرَابِنَه بوسنه سرايده واقع علما وصلحا وضعفانك... بطريق المحضر تمهيد مقال وعرضحال پر ملاللری بودرکه...

nima; Rusima, Austrijancima, Francima i Mlečanima koji čas poštuju, a čas krše ugovore o miru i po serhatima (krajištima) huškaju podanike na bune.⁵⁵ U arzuhalu se zatim nabrajaju brojne pljačke koje su poslije Bečkog rata nad muslimanskim živiljem diljem Krškog i Kliškog sandžaka provodili hajduci, prepadi na brodove bosanskih trgovaca, otimačine novca i robe, ubistva, silovanja i porobljavanja muslimanskih žena i djece.⁵⁶ U arzuhalu se nadalje opisuju propusti u odbrani Bosne, prodor austrijskih nevjernika u Sarajevo, spaljivanje džamija i drugih javnih objekata, pljačka javne i privatne imovine, odvođenje u ropstvo velikog broja muslimana i njihovo pokrštavanje.⁵⁷ Podnosioci arzuhala, zatim, napominju da je njihov vilajet daleko od Porte u Carigradu, a da im je neprijatelj na granicama blizu, da on samo čeka pogodnu priliku pa da ponovo napadne i da se boje, ukoliko se to ne daj Bože ponovo desi, da im kao ni ranije pomoć neće na vrijeme stići, jer dva neprijatelja su na granicama dobro utvrđena, organizovana i međusobno povezana, za razliku od muslimanskih krajišta koja su jedna od drugih udaljena.⁵⁸ U daljem tekstu

55 Vidi original na turskom jeziku na str. 52

بو ديار قليل الإعتبار فقراسي ايكي شديد ويزيد دشمن اراسنده نمچه كفرة سي وافرنگ بد رنگ وباشقه ارنلؤد عصاباتي بتون بو مملكتي احاطه ايودب وعقد صلح اولدن كفار خاكسار فذلهم الله تعالى الى يوم القرار كندي سرحدلرينه متانت وپردرويي ايما حيله وجنگ تداركلرنده اولدقلرنده ما عدا مقدما ونديك كفرة سي دولت عليّه ايله صلح اوزره ايكن دفعه نقض عهد وپنه بر طريق ايله تجديد صلح ايودب دفعه ثانيه ده دولت عليّه درگاهنه تكرار ودعوى صداقت ايله عقد صلح ايلديكنده...

56 Ibid, str. 52- 53

واسكله لره امينلر اوتوردوب سفر عودتنه وارانجه اهل اسلام بازارگانلرينه انواع محبت وحيله ايله صاتو بازارلرين تعويق ايله اكلندروب عسكر اسلامك بچه سفرندن عودتلرنده تمام مرتبه امواللندن خيبر اولدقلرنده اول ائتاده دولت عليّه ملكنده اولان غبله اسكله سنه اموال وازراقلر ايله سالمين چقرتمق اوزره فرطوله سفينه لرينه تحمیل ايودب ديارلرنده واقع سكوربه ساحلنده سفينه لرین قره يه ينا شدروب وصولتمق بهانه سيله اهل اسلام بازارگانلري طشره چقدقه... افرنگ اشقياسي حيدوت ناميله وسط نهاده سفينهء باصوب بيگ كيسه مقداري ايچنده بولنان نقود اچه وانواع اقمشه وچوقه وسائر اتمعه لرین يغما ايندروب تجار فقراسنك كيمي قتل وكمي اسير ايودب... اشبو صلحه كلنجه بتون قرقه سنجاعي ودخي نيچه قلاع وپلنقه لري... سد سدسد اسلاميه دن اولان كنين وويرح ليقه ومزبور زانداريه وويره غوريچه وغبله ونوه قلعه لرین صلح اوزرنده قره جه طاغ عصاتي اعانتلريله اوب ضبط وفرصت بولدقچه كليس سنجاغنگ اكثر قضالري غارت وحسارت وامت محمدنگ نسوان وصبيانني سبي واسير بند وزندان ايلدكلري معلوم عالميان اولوب...

57 Ibid, str. 53

وحالا ذكري سبق ايدن قلعه لرينه اوچ دورت ايدن برو جبه خانه وعسكر وضع ايلدكلري محقق خبر النوب دشمن ديدن بو انتهاده امت محمد فقراسنك چكدكلري انيت واهانت نهايتسر اولوب على الخصوص نمچه كفرة سي دخي مقتمًا بر مقدار فرصت بولملريله عومًا طاوبر منحوسي ولايته مستولى واوزريمزه كلدكلرنده اطرافمزه اولان جمله سرحد كندي دردلرينه دوشوب امدادمزه كلمكه امكانلري اولمامغيله امت محمد فقراسنك اموال وازراق وماملكلري يا مال قهر اعدا وجمله جوامع ومساجد وسائر اينيه عامه آتش قهر ايله احراق بالنار واهل اسلام بي حساب اسير وكرفتار وحالا كردن بسته كفار نچه سي قلوب على الخصوص قاصره سي اولان صبيان ونسواندن دخي حسابه كلمز دين محمددين اخراج وكندي كفر باطل وابين باطللرينه سوق وتحريف ايلدكلري خور عامه يه معلوم اولمغيله...

58 Ibid, str. 53

بو مملكت پادشاهي ده اولان اهالي فقراسي هنوز دخي كركي كبي تمكين بولميوب وولايتمز دولت عليّه دن زياده بعيد وكچن استلالرده ذكر اولنان ايكي دشمن دينك ضبط ايلدكلري ولايتلرينه وارانجه ديارمزدن وارمق مرار اولنسه اوچر قوناقلر يردن زياده ما ببنمزه مسافه اولميوب معاذ الله تعالى دشمن دين يناشوب على الغله شبيخون ايله اهل

arzuhalu navodi se kako ruski car preko svoga izaslanika Mihaila Miloradoglua (Miloradovića)⁵⁹, u dosluhu s monasima starih manastira, podstiče na bunu svoje istovjernike, crnogorske nevjernike iz Nikšića, Grahova, Trusina, Rudina, Pive i drugih nahija, kako crnogorski hajduci izvode prepade na muslimanska mjesta po Hercegovini, pale džamije, pljačkaju imovinu, vrše pokolje i porobljavaju muslimanski živalj.⁶⁰ Na kraju arzuhalu, sultan se preklinje nevinom krvlju hiljada djece i žena i moli da udovolji molbi podnosilaca arzuhalu da se u Sarajevu podigne nova tvrđava i obezbijedi dovoljno opreme i vojske za čuvanje granica Bosanskog ejaleta.⁶¹

وعیالمر ایله تحصن ایدیکج قلعه مز اولمامغیله صغیر وکبیر و خشیت زده حیران ونالان و سرکردان قالوپ کالاول
یا مال قهر اعدا اولمق خوف اولنوب، خصوصاً بو ایکی دشمن دینک ولاینلری بری برینه متصل و سرحدلری بتون
و عسکرلری دانما مرتب و مهیا و ایالت مزبوره ده اولان سرحد اسلامیه بری بریندن بعید...

- 59 Tada pukovnik, a kasnije ruski general Mihailo Miloradović pojavljuje se u Crnoj Gori zajedno s kapetanom Ivanom Lukačevićem iz Podgorice, s poveljom cara Petra I upućenoj Crnogorcima 3. marta 1711. godine. Odlazeći iz Crne Gore, Miloradović na opštem zboru Crnogoraca na Cetinju, 16. aprila 1712. godine, ostavlja Crnogorcima povelju u kojoj, između ostalog, stoji: "Dopušta im se (Crnogorcima) svaka sloboda, da su svoje vlasti, da nemaju nad sobom gospodara, nego samo cara..." Na kraju povelje Miloradović se potpisao "Blagočastivog cara Petra Velikog pukovnik i nosilac ordenja Mihail Miloradović." O njegovoj misiji u Crnoj gori svjedoči i jedna crnogorska pjesma:

*Kad Rusi s Turcima zaratiše
Petar I imperator Ruski
Opravishi Mihaila Miloradovića...
Da ponese Crnoj Gori knjige,
Petroviću Danilu Vladići...
Vi s Rusima jednoga ste roda,
Jedne vjere jednoga jezika,
Da srodniji biti ne možemo,*

*Kad ko Rusi jeste i junačni,
Pa skočite kao vitezovi,
Podignite okolne hrišćane,
Sve junake na stare nalike
Pa na Tursku zemlju navalite,
Razorte im što god uspijete,
Osvojite što više možete,
U Stambolu da se sastanemo...*

Vidi opširnije u: Igor Kosić, *Diplomska misija generala Mihaila Iljiča Miloradovića u Crnoj Gori*, <http://www.montenegrina.net/> (25. oktobar 2011.)

- 60 Vidi original na turskom jeziku na str. 53 - 54
حالا دولت علیّه ملکنده اولان قره جه طاغ اشقیاسی نقشیک و غراهوه و دروسنه و رودینه و پیوه و ربکان و یگان و زویچه
وسائز نواحی کفره سنک راهلری و بعض ادملری مسقو کفره سیله قدیمی مناسترک سببیله اختلاط اوزره بولمغین
کچن سنه ننگ اول بهارنده مسقو چاری طرفندن مخفی خزینه ایله ایچلرنده بان اولمق اوزره میلوراد اوغلی دیمکله
عزیم محابیلو نامنه برحریف کلوب... هر سگ جانبنده اولان نواحی و قرانی الیوم غارت و سبی و اسیر و احراق جوامع
و اینیه... جمعیتلری یوماً فیوماً از دیاد بولوب دیار اسلامیه به چته لرین یورتدیکلی محقق اولمغیله...

- 61 Ibid, str. 54
حالا ایالت بوسنه بتون روم ایلینک سد سیدی و آهن کلیدی و شهر سرای دخی کرسی ولایت ایکن ایکی دشمن
اراسنده اچق یرده عیادا بالله تکرار دشمن دین فرصت کوزه دوپ بر طریقله دست رس بولورسه تحصن ایده جک
قلعه اولمدوغندن جمله سی پریشان اولوب و بر دخی عودت و اسکانه خدامکان و درمان قالمیوب... بو دیارده نیچه بیگ
صبیان و نسوانک دست خون الودلری روز محشرده دامنگیر وکلای دولت اولمق امر مقرر اولمغین حسبه الله تعالی
و لروح رسوله المعلی ارحمو من فی الارض یرحکم من فی السماء مدلولیله عمل و مجروح دل اولان فقرا و ضعفایه
مرحمت بیوروب تحصن اولنه جق بر قلعه بناسنه علو همت و عنایت و والیمز اولنان پاشا مشار الیه حضر تلرینی
ایالت خلقی ایله بو دیارک ثغوری محافظه سنه تعیین و دخی مؤنتلریله ممکن مرتبه عسکر و جبه خانه تعیین و احسان

Na kraju, treba reći da ovim biografija i književno djelo Osman-ef. Šuglije ni približno nisu iscrpljeni. Jer, preko dvije decenije (1676.-1698.) o njemu i njegovim pisanim djelima nema nikakvih podataka. Može se pretpostaviti da je i u tome periodu pisao pjesme, prepisivao knjige, bilježio događaje i, možda, napisao više djela. Nažalost, ništa od toga do danas nije pronađeno, a možda ni sačuvano.

Summary

SOME NEW DATA ABOUT OSMAN-EF. ŠUGLI, SON OF AHMED, FROM VISOKO - A Contribution to the Study of Literature Written by Bosniaks in Oriental Languages -

The article presents some new biographical information about Osman-effendi Šugli, son of Ahmed, from Visoko and his literary works in Oriental languages. Šugli was a *qadiri* shaykh, a madrasa teacher (*mudarris*), a Friday prayer speaker (*khatib*), a preacher, a poet, a writer, a chronicler, a calligrapher, a manuscript copyist and a translator. He was born in Visoko some time before 1645, but lived and worked in Sarajevo until his death on 15 Muharram 1127/21 January 1715. The present article is based on two manuscripts kept in Gazi Husrev Bey Library (R-1357 and R-586), an autograph kept in the Historical Archive of Sarajevo (R-456), a copy of Drnišlija's *Zbornika bosanskih memorijala* kept in the Oriental Institute in Sarajevo and the notes found in the fourth and fifth volumes of Kadić's chronicle (*Tārīḥ-i Enverī*).

اولمزیسه افتان وحیران جمله مز پر اکنده و پریشان اولوپ بر وجهله قرار اینده جک مجالمز یوقدر امان ثم الامان وقت وزمانیله عنایت و مرحمت و احسان بیورلمق باینده عامه امت محمد فقراسنک رجا والتماس و نیاز و تمناسیله اولکھواقع الحاله اشبو محضر صداقت اثرمز له پایه سریر مرحمت مصیره عرض و اعلام اولندی باقی امر و فرمان و لطف و عنایت و مرحمت و احسان در عدالت عنواکدر.

VAKUF MERHUM SALIM EF. MURTIĆA
(1357. - 1938.)

صاحب دوان که روی سخن در این شانست پرورشیده همانند که در هر دو عظمای
شانی در سبک عبادت کشیده است و در روی آن نصیبی چشمه نداشت
بر آینه تا طبع مخاطب ملول ننود و آرد دولت قبول فرود نماید قطعه

ما فیضت بجای خود که در بیم
گر نیاید بنوش رفت کس
یا تا نظر آب سالانو حجت

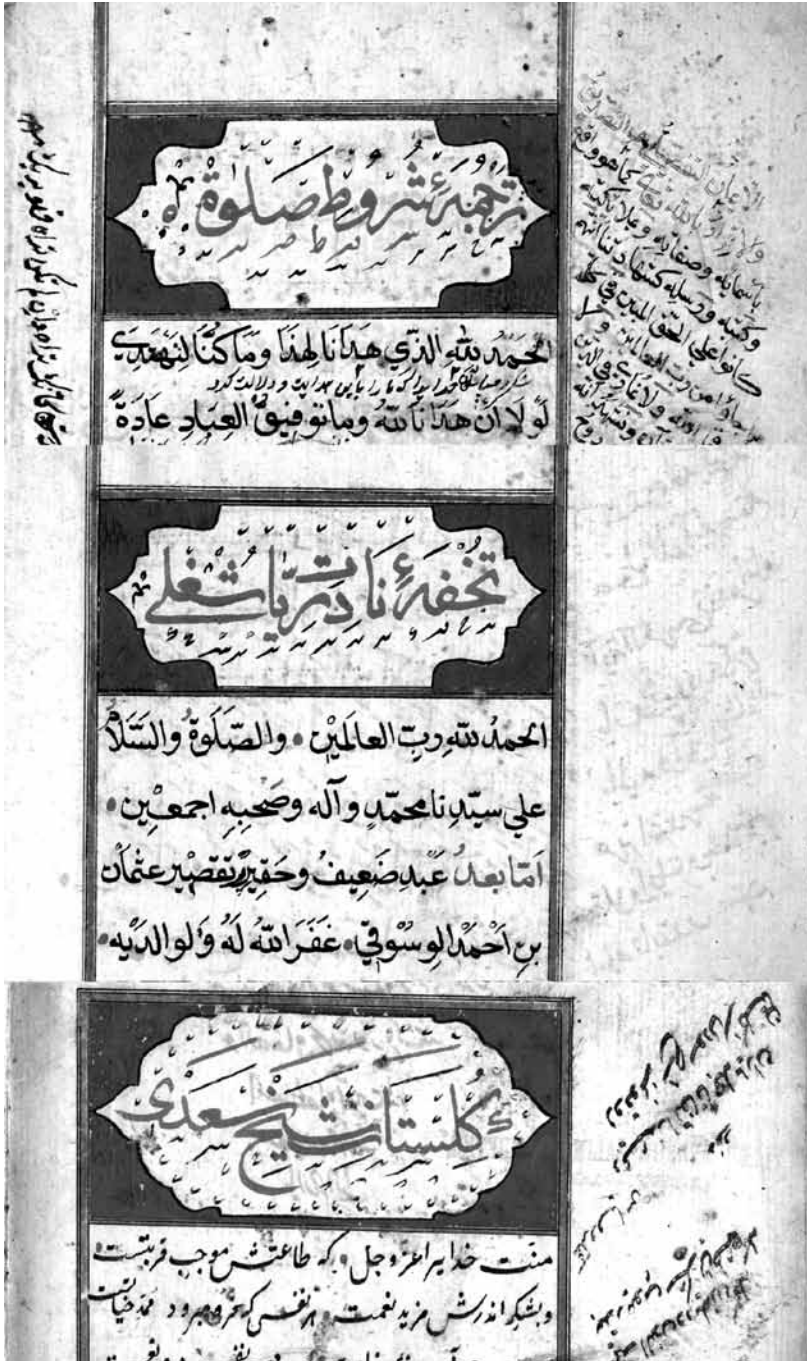
و اطلب لنفسک من جبر شریک به
من یخلف ذلک خضر انا اصاحبه

حده در شسته و قابله بنای
ست و نماز و الف
و انا الحرفان
الکلیف
الکلیف
الکلیف

Profom

Prilog 1

Prilog 2

<p>کارگشته که سوره مبارکه تاخیر خلق خدا شفقت کند که سوره مقید به جگر که طعام بود کوه بود و صحت در بسته ای که با کله در سقا و اها افکند او که سوره سوره سوره سوره</p>	<p>تا عانی روز غمش در عذاب شفقتی بنمان با خلق خدا با غیر آن روز و شب بی طعام با زبیدی صفت در بسته را درود عالم نفس بخت خدای دور ماندنی سنج او از خدای</p>	<p>کنند خرد که کلند به بوی کار در جسته سیر بود کار سقا در اسلام سیر بود سینه نشاند و با کله خدای هر که سینه کف در بو صفت او که بو صفت بر سینه کف</p>	<p>کردن از حکم خدای خود مناب با بیایا در بهشت عذرا و بی با و صفت جای روز از اسلام شاد او که در این روز در صفت او که او این صفت را کفایت در سقا در این صفت را کفایت</p>
<p>او که کله کله کله کله به سوره سوره سوره سوره هر که کله کله کله کله که او را به جگر که طعام بود او که سوره سوره سوره سوره</p>	<p>عفو کن جمله کله کله نسبت ما در سوره و بل کله او که کله کله کله کله کله کله کله کله کله که کله کله کله کله کله</p>	<p>با آنچه جمله کله کله سوره سوره سوره سوره او که کله کله کله کله صفت صفت صفت صفت او که کله کله کله کله</p>	<p>با آنچه کله کله بر ما سوره سوره سوره سوره که کله کله کله کله صفت صفت صفت صفت او که کله کله کله کله</p>
<p>اضطراب و غیره از صفت اضطراب و غیره از صفت اضطراب و غیره از صفت اضطراب و غیره از صفت</p>			
<p>سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره</p>			
<p>که نام بر زده پس از این صفت که مراد است اینها به نام بر زده است</p>			

Prilog 3

٥٢
 ذوالقعدة سنة ١٢٤٥
 والى القضاة المحترمين
 والى المشايخ الكرام
 والى الأعيان العظام
 والى العامة المحترمة
 والى من حضر من
 رؤساء القضاة
 والى من حضر من
 رؤساء المشايخ
 والى من حضر من
 رؤساء الأعيان
 والى من حضر من
 رؤساء العامة
 والى من حضر من
 رؤساء القضاة
 والى من حضر من
 رؤساء المشايخ
 والى من حضر من
 رؤساء الأعيان
 والى من حضر من
 رؤساء العامة

٥٣
 والى من حضر من
 رؤساء القضاة
 والى من حضر من
 رؤساء المشايخ
 والى من حضر من
 رؤساء الأعيان
 والى من حضر من
 رؤساء العامة
 والى من حضر من
 رؤساء القضاة
 والى من حضر من
 رؤساء المشايخ
 والى من حضر من
 رؤساء الأعيان
 والى من حضر من
 رؤساء العامة
 والى من حضر من
 رؤساء القضاة
 والى من حضر من
 رؤساء المشايخ
 والى من حضر من
 رؤساء الأعيان
 والى من حضر من
 رؤساء العامة
 والى من حضر من
 رؤساء القضاة
 والى من حضر من
 رؤساء المشايخ
 والى من حضر من
 رؤساء الأعيان
 والى من حضر من
 رؤساء العامة

Prilog 4

